

Operativne procedure u zatvorima u Bosni i Hercegovini za nasilne i ekstremističke zatvorenike i rehabilitacija osuđenih

Marina M. Simović

sekretar u Ombudsmanu za djecu Republike Srpske i vanredni profesor na Fakultetu pravnih nauka Panevropskog univerziteta „Apeiron“ u Banjoj Luci

Mustafa Bisić

pomoćnik ministra pravde BiH

Vladimir Simović

tužilac Tužilaštva Bosne i Hercegovine i vanredni profesor Fakulteta za bezbjednost i zaštitu Nezavisnog univerziteta u Banjoj Luci i Pravnog fakulteta Univerziteta „Vitez“ u Vitezu

Sažetak: U radu se prezentiraju zakonski i drugi propisi i praksa u pogledu visokorizičnih osoba u Bosni i Hercegovini u koju spadaju lica i osuđena za krivična djela terorizma iz čl. 201-202d i Protivzakonitog formiranja i pridruživanja stranim paravojnim ili parapolicijskim formacijama iz člana 162b Krivičnog zakona BiH. Pažnja autora je usmjerena na tretman sigurnosti, procjene rizika, reklasifikaciju zatvorenika, mogućnost premještanja u drugi zavod, pogodnosti, mjere nadzora zabrane ili ograničenja, ograničenja koja postoje za odobravanje pogodnosti, pojačani nadzor, pružanje međusobne pomoći i saradnje između zavoda i policijskih agencija BiH, u cilju sigurnosti sistema izvršenja krivičnih sankcija i javnog poretka, smještaj, djelotvorno pravo na pomoć prevodioca, pogodnosti i zdravstveno informisanje zatvorenika - stranih državljana, obavještenje o datumu stupanja i otpuštanja stranog državljanina ili lica bez državljanstva, te obavještenja sigurnosnih agencija ili službi upućena zavodu za izvršenje krivičnih sankcija.

Ključne riječi: zatvor, zatvorenici, terorizam, sigurnost, Bosna i Hercegovina.

Primljen / Received: 21. jun 2020. / June 21, 2020

Prihvaćen / Accepted: 21. jun 2020. / June 21, 2020

NORMATIVNI OKVIR

Zakon Bosne i Hercegovine o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera¹ sadrži odredbe koje regulišu postpenalnu pomoć zatvorenika. Tako, član 130 (cilj kazne zatvora) ovog zakona propisuje da je cilj izvršenja kazne zatvora da se kazne počinioci krivičnih djela kako je to odredio Sud BiH, te da se zatvorenicima omogući da tokom izdržavanja kazne, kroz sistem savremenih vaspitnih mjera, usvoje društveno prihvatljive vrijednosti s ciljem lakšeg uključivanja u uslove života na slobodi i da se ponašaju u skladu sa zakonom i ispunjavaju dužnosti građanina.

Član 131 Zakona odnosi se na individualni tretman: sa zatvorenicima treba postupati na način koji u najvećoj

mjeri odgovara njihovim ličnim potrebama i koji je prilagođen postignutom uspjehu u tretmanu. Radi postizanja uspješnog tretmana, obavlja se procjena i klasifikacija zatvorenika.

Kod zatvorenika treba razvijati osjećaj lične odgovornosti za vlastite postupke i podsticati ih da u svom tretmanu i sami sudjeluju. Tokom izvršenja kazne zatvora zatvorenici će učestvovati u vaspitnim, kulturnim, sportskim i drugim djelatnostima. Kako bi se zatvorenici podstakli na učešće u tretmanu i razvijanje osjećaja lične odgovornosti, oni mogu osnovati samoupravna tijela.

Zatvorenicima otpuštenim sa izdržavanja kazne zatvora nadležni organi, ustanove i druga pravna lica pružace potrebnu pomoć za njihovo lakše i brže uključivanje u redovan život na slobodi. Ova pomoć podrazumijeva, ali ne i ograničava na iznalaženje privremenog smještaja i osigura-

¹ U daljem tekstu: Zakon. Službena prečišćena verzija Zakona BiH o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera objavljena je u „Službenom glasniku BiH“ broj 22/16.

nje ishrane, neophodno liječenje, iznalaženje nove sredine u kojoj će osuđeno lice živjeti, pomoć u sređivanju porodičnih prilika, u pronalaženju zaposlenja i završetak započeto stručnog osposobljavanja i davanje novčane pomoći za podmirivanje najnužnijih potreba.

Lice koje se otpušta iz Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera Bosne i Hercegovine² ima pravo na troškove prevoza do svog ranijeg prebivališta ili do mjesta prebivališta njegove uže porodice, a ako je stranac, do graničnog prelaza. Izuzetno, na obrazložen zahtjev lica koje se otpušta, odobriće mu se troškovi prevoza do drugog mjesta po izboru na teritoriji BiH. Troškove prevoza snosi Zavod. Ako zatvorenik koji se otpušta iz Zavoda nema odjeću ili obuću, niti sredstava da ih nabavi, Zavod će mu osigurati prikladnu odjeću i obuću.

Ako je u vrijeme kad se otpušta sa izdržavanja kazne zatvorenik teško bolestan i usljed toga nesposoban za putovanje, Zavod će ga smjestiti u najbližu zdravstvenu ustanovu radi liječenja. Ako zatvorenik nema sredstava da plati troškove liječenja, a oboljenje je nastalo za vrijeme izdržavanja kazne zatvora, troškove za prvi mjesec snosi Ministarstvo pravde BiH, a nakon toga opština u kojoj je zatvorenik imao prebivalište, odnosno boravište u vrijeme upućivanja na izdržavanje kazne zatvora u zavod.

OBAVJEŠTENJE ZAVODA

Ovo obavještenje odnosi se na obavještenje Zavoda o potrebi pomoći: nakon izvršenja kazne zatvora; uslovno otpuštenom licu i nakon izvršenja mjera bezbjednosti (čl. 207, 209 i 235 Zakona).

Osim pomoći po otpustu iz člana 206 Zakona, Zavod je dužan, prije otpuštanja zatvorenika sa izdržavanja zatvorske kazne, ustanoviti da li mu je i kakva pomoć potrebna nakon otpuštanja. O potrebi i vrsti ove pomoći Zavod će obavijestiti organ socijalne zaštite nadležan prema prebivalištu, odnosno boravištu otpuštenog lica, kao i drugu ustanovu ili pravno lice, odnosno odgovarajuću organizaciju ili udruženje, u čijem je djelokrugu pružanje pomoći licima otpuštenim sa izdržavanja zatvorske kazne. Otpuštenom strancu plaćaju se troškovi prevoza do graničnog prelaza ako posebnim propisom nije drugačije određeno.

Prilikom otpuštanja iz Zavoda uslovno otpuštenog lica Zavod je, osim dostavljanja obavještenja organima iz člana 153, u vezi s članom 208 Zakona, dužan ustanoviti da li mu je i kakva pomoć potrebna i u roku od tri dana od dana kada mu počinje teći uslovni otpust obavijestiti organ socijalne zaštite nadležan prema mjestu boravišta uslovno otpuštenog lica, kao i drugu ustanovu ili pravno lice, odnosno odgovarajuću organizaciju ili udruženje u čijem je djelokrugu pružanje pomoći licima otpuštenim sa izdržavanja zatvorske kazne.

Nakon otpuštanja iz medicinske ustanove lica kojem je izrečena mjera bezbjednosti obaveznog psihijatrijskog liječenja ili obaveznog liječenja od zavisnosti, koja je traja-

la najduže do isteka izdržavanja kazne zatvora ili kojem je Sud BiH odobrio uslovni otpust, Zavod za forenzičku psihijatriju ili druga specijalizovana ustanova dužna je odmah, a najkasnije u roku od 24 sata po otpuštanju obavijestiti nadležni organ socijalne zaštite prema mjestu prebivališta ili boravišta otpuštenog lica o potrebi i vrsti socijalne pomoći i brige iz djelokruga rada navedenog organa. Ovu obavijest Zavod za forenzičku psihijatriju ili druga specijalizovana ustanova će dostaviti organu socijalne zaštite, prije otpuštanja lica, kada utvrdi da zbog uslova u kojima živi van ustanove, odnosno zbog materijalnih, stambenih, porodičnih, radnopravnih ili drugih stanja ili prilika, nije sposobno se brinuti o sebi i svom psihofizičkom stanju, a sve u cilju pružanja adekvatne socijalne pomoći i brige takvom licu, kao i mogućnosti njegovog smještaja u socijalnu ustanovu po postupku predviđenom pozitivnim zakonskim propisima iz oblasti zdravstva i socijalne zaštite ili drugom posebnom propisu.

PROJEKAT „POSTPENALNE POMOĆI ZATVORENIKA“

U Bosni i Hercegovini, u Kantonu Sarajevo, proveden je projekat „Postpenalne pomoći zatvorenika“, koju je finansirala Vlada Kraljevine Holandije koji je ukazao na važne penološke segmente koje treba unaprijediti u samom društvu i pristupu prema takvoj kategoriji lica. Navedeni projekat je fokusirao glavne segmente resocijalizacije i podijelio ih na određene oblasti za koje Ministarstvo pravde BiH smatra da su aktuelni i da se treba fokusirati na njih.

Dio postpenalne pomoći su finansije koje bi kao dio postpenalne pomoći trebalo da osiguraju: jednokratnu novčanu pomoć od strane centra za socijalni rad (u Kantonu Sarajevu taj iznos je 120KM); izuzetnu novčanu pomoć od strane centra za socijalni rad (u Kantonu Sarajevu taj iznos je 240KM); regulisanje obroka ishrane u javnoj kuhinji u opštini prebivališta i podršku stalne novčane pomoći do zapošljavanja (kao najoptimalnija opcija za lica koja izdrže kaznu zatvora)

Rad i zapošljavanje su takođe dio postpenalne pomoći i trebali bi da: osiguraju evidenciju takvih lica kod službe za nezaposlene osobe; pomoć u pronalaženju zaposlenja za takve osobe; osiguraju pomoć i podrška u pokretanju samostalne djelatnosti; osiguraju pomoć za prijavu za javni poziv za samozapošljavanje kod službe za zapošljavanje.

Pomoć u stambenom zbrinjavanju obuhvata: plaćanje stambenog smještaja; smještaj u odgovarajuću socijalnu ustanovu koja je u nadležnosti organa socijalne zaštite i pomoć u dogradnji ranijeg neuslovnog stambenog objekta

Obrazovanje, kao dio postpenalne pomoći, trebalo bi da obuhvata osiguranje podrške: za dodatno obrazovanje i za proces prekvalifikacije i dokvalifikacije.

Psiho-socijalna pomoć, kao dio postpenalne pomoći, trebalo bi da obezbijedi osiguranje: podrške u dužem vremenskom periodu u vezi psiho-socijalne pomoći i pomoći članovima porodice zatvorenika s ciljem osiguranja boljih

² U daljem tekstu: Zakon.

uslova života kroz navedene oblike pomoći.

Može se zaključiti da su u pogledu zakonskih i podzakonskih propisa BiH spremno dočekuje provođenje budućih oblika postpenalne pomoći koje su u nadležnosti državnih organa uprave ili određenih projekata koji bi mogli biti vođeni u BiH i potpomognuti od međunarodne zajednice, odnosno Evropske unije, Vijeća Evrope i drugih međunarodnih organizacija koje se bave pitanjima ljudskih prava, boravka u zatvorima, tretmana, resocijalizacije i postpenalne pomoći osuđenih lica, jer je svoje propise uskladila sa najnovijim međunarodnim standardima. Vrijeme će pokazati koje će sve vrste pomoći moći pružiti nadležni organi BiH kada jedno takvo lice izdrži izrečenu kaznu zatvora, odnosno da li će postpenalna pomoć zatvorenika biti obuhvaćena dovoljnom finansijskom pomoći i podrškom u pokretanju samostalne djelatnosti – rada i zapošljavanja, podrške dodatnog obrazovanja i procesa prekvalifikacije i dokvalifikacije, stambenog ili socijalnog smještaja, psihosocijalne pomoći, što su sve aktivnosti koje će uticati na buduće ponašanje osuđenog nakon izdržavanja izrečene kazne zatvora.

Navedene vrste pomoći ukazuju koliko je složena postpenalna pomoć koja zahtijeva značajna finansijska sredstva, a u nadležnosti je i ministarstava pravde entiteta i Pravosudne komisije Brčko Distrikta BiH, ministarstava pravde kantona; ministarstava obrazovanja, za stambena pitanja, za rad i socijalnu politiku; centara za socijalnu pomoć; zavoda za zapošljavanje; porodičnih i socijalnih savjetovališta, te ministarstava zdravlja u pogledu psihosocijalne pomoći, kao i samih opština i gradova kao jedinica lokalne samouprave. To podrazumijeva da entitetska ministarstva pravde trebaju sačiniti i analizu odgovarajućeg pravnog okvira opštinskih, gradskih ili kantonalnih organa. Uz to, potrebno je i uključivanje nevladinih organizacija koje se bave praćenjem i ostvarivanjem ljudskih prava zatvorenika kako bi se oni u budućnosti ponašali u skladu sa pravnim normama društva i prihvatili društvene vrijednosti kao svoje i izgrađivali u budućnosti u korisne građane društva i davali primjer za uspješnost resocijalizacije/rehabilitacije u kontekstu specijalne i generalne prevencije, svrhe kažnjavanja i cilja izvršenja kazne zatvora.

SISTEM SIGURNOSTI U ZATVORIMA

Zakon Bosne i Hercegovine o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera (član 12) nalaže zavodima za izvršenje krivičnih sankcija da moraju izraditi planove sigurnosti za postupanje u vanrednim i drugim opravdanim okolnostima i u tom pravcu razmijeniti podatke sa policijskim organima i nadležnim agencijama. To zahtijeva njihovu međusobnu saradnju u cilju očuvanja sistema izvršenja krivičnih sankcija i javnog poretka BiH, posebno imajući u vidu da u zatvorima u BiH izdržava kaznu veći broj zatvorenika označenih kao visokorizične osobe (u pogledu vrste krivičnih djela kao što su: ratni zločini, terorizam, neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga, or-

ganizovani kriminal, sprečavanje povratka izbjeglica i rasejanih lica, zatim lica osuđena na kaznu zatvora preko deset godina, kao i alkoholičari, narkomani i višestruki povratnici, kao i svi drugi zatvorenici prema kojima su primjenjivane unutrašnje mjere sigurnosti, kao što su samica, administrativna mjera usamljenja, odvojeni tretman, pojačani nadzor ili određene mjere zabrane nadzora ili ograničenja).

Zakon Bosne i Hercegovine o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera sadrži odredbe u pogledu sigurnosti zatvorskog sistema kao što su npr: član 59 (Skupni i odvojeni tretman pritvorenika i zatvorenika), član 119 (Administrativna mjera - usamljenje), član 170 (Procjena rizika), član 172 (Mjere nadzora, zabrane i ograničenja), član 174 (Ograničenja za odobravanje pogodnosti), član 176 (Ograničenja za odobravanje pogodnosti lica kojima je oduzeto državljanstvo Bosne i Hercegovine ili koja su proglašena opasnim po nacionalnu sigurnost), član 178 (Premještanje u posebno odjeljenje), član 179 (Premještanje u posebno odjeljenje u drugi zavod), član 188 (Pojačani nadzor) i član 189 (Tretman sigurnosti prema zatvorenicima pod pojačanom sigurnošću). To omogućava sigurno obavljanje poslova i zadataka zatvorskog sistema uz dodatnu okolnost da je izgrađen Državni zatvor kapaciteta 350 osoba, koji je građan po najvišim međunarodnim sigurnosnim standardima, uz posebna odjeljenja visokog rizika u skladu sa međunarodnim standardima. Pored toga, u KPZ Zenica za 54 osobe, u KPZ Foča za 54 osobe i u KPZ Banja Luka se mogu smjestiti visokorizične osobe sa relativno nižom zatvorskom kaznom, tako da BiH ima tri kazneno-popravna zavoda koja posjeduju posebna odjeljenja zatvorenog tipa. Može se zaključiti da će BiH i ubuduće moći uspješno upravljati zatvorskim sistemom u pogledu najopasnijih i visokorizičnih osoba u statusu pritvorenika ili zatvorenika.

PROJEKTI OBUKE ZATVORSKOG OSOBLJA PREMA NASILNIM I VISOKORIZIČNIM ZATVORENICIMA

U Bosni i Hercegovini je u toku realizacija Projekta „Podrška reintegraciji nasilnih i ekstremnih zatvorenika u BiH“, koji se provodi pod pokroviteljstvom Vijeća Evrope i Vlade Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Sjeverne Irske na osnovu prethodne Odluke Upravnog odbora čiji su članovi, između ostalih, i predstavnici Ministarstva pravde BiH, Federalnog ministarstva pravde i Ministarstva pravde Republike Srpske iz oblasti izvršenja krivičnih sankcija. Projekt se odnosi i na lica koja su počinila krivično djelo terorizma iz čl. 201–202d Krivičnog zakona BiH³, kao i krivičnog djela „Protivzakonitog formiranja i pridruživanja stranim paravojnim ili parapolicijskim formacijama,“ iz čl 162b Krivičnog zakona BiH, a sve u cilju sprečavanja ponovnog vršenja krivičnih djela zatvorenika sklonih nasilnom ekstremizmu pri otpuštanju u zajednicu.

U sklopu Projekta planirano je sačinjavanja i protokola

³ U daljem tekstu: KZBiH („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15 i 35/18).

sa procjenom rizika i potreba koji se zasniva na specifičnim potrebama navedene kategorije zatvorenika i koji će biti sačinjen u skladu sa domaćim zakonskim procedurama. Projekt je započet u aprilu 2017. godine i prvi dio završen u aprilu 2018. godine, kada je izdat Priručnik za procjenu i rehabilitaciju nasilnih ekstremnih zatvorenika u Bosni i Hercegovini (da bi se u praksi izvršila obuka i treninzi zatvorskog osoblja u Bosni i Hercegovini iz oblasti terorizma i nasilnog ekstremizma u svim kazneno-popravnim zavodima u Bosni i Hercegovini). Takođe, predstavnici Ministarstva pravde BiH, Federalnog ministarstva pravde i Ministarstva pravde Republike Srpske sastali sa predstavnicima Vlade SAD, u februaru 2017. godine, na kojem su razmotrena važna pitanja deradikalizacije osuđenih lica za krivična djela terorizma i protivzakonitog formiranja i pridruživanja stranim paravojnim ili parapolicijskim formacijama iz Krivičnog zakona BiH.

U sklopu navedene teme od 24. do 26. aprila 2017. godine održan je u Zagrebu međunarodni simpozijum (Regionalna konferencija o perspektivi postupanja i tretmanu prema povratnicima sa stranih ratišta i radikalizovanih zatvorenika) o mjerama preduzetim u radu na pitanjima zatvorske deradikalizacije na području Balkana u organizaciji ICTAP-a⁴ i Biroa za borbu protiv terorizma i nasilnog ekstremizma Vlade SAD. Tom prilikom je BiH prezentovala svoja dosadašnja iskustva, dosadašnji rad u BiH ocijenjen pozitivnim, sa prikazom dosadašnje značajne penološke prakse. Simpozijumu su prisustvovali i predstavnici Ureda Ujedinjenih nacija za krivična djela terorizam i organizovani kriminal Vijeća Evrope, Crne Gore, Srbije, Albanije, Makedonije, Holandije, Njemačke, Finske, Velike Britanije, Bugarske, Hrvatske i SAD.

Provođenje navedenog projekta je od izuzetnog značaja za proces izvršenja krivičnih sankcija u BiH i razvoja penoloških instituta kao što su: tretman, resocijalizacija, rehabilitacija i prevaspitanje osuđenih lica za navedena krivična djela, kako bi usvojili društveno prihvatljive vrijednosti i u budućnosti se ponašali u skladu sa zakonom, ispunjavajući dužnosti građana, što je glavni cilj izvršenja kazne zatvora iz člana 130 Zakona, odnosno ispunjenja svrhe kažnjavanja iz člana 39 KZBiH.

PRETHODNI PROJEKTI I OBUKE

Nedavno ozvaničen Zajednički projekt Vijeća Evrope sa Vladom SAD na temu „Unapređenje procedura zapošljavanja i obuke osoblja državnog zatvora Bosne i Hercegovine“ imao je za posljedicu formiranje četiri radne grupe, koje će obrađivati najsavremenije teme iz obuke zatvorskog sistema, kao i rezultirati sa četiri izrađena priručnika. Pored toga, u organizaciji Evropske komisije i Vijeća Evrope pokrenut je zajednički projekat „Usklađivanje kaznenih politika i prakse u BiH sa evropskim standardima za period 2012/2016 godine“ koja ima za cilj pružiti podršku organima vlasti u BiH u punom poštovanju evropskih standarda

u zatvorskom sistemu i daljem napretku ka evropskim integracijama. Projekt ima četiri cilja na osnovu kojih se predviđa osnivanje četiri radne grupe koje će raditi u navedenim oblastima.

Radi se o priručnicima za: obuku o osnovnim sposobnostima zatvorskih službenika; obuku o dodatnim sposobnostima zatvorskih službenika; usavršavanje rukovodnih kompetencija za zatvorsko osoblje i zdravstvenu zaštitu u zatvoru i medicinsku etiku. Zatim, smjernicama za sačinjavanje programa postupanja prema ranjivim kategorijama zatvorenika; upravljanju zatvorima u vremenu promjena; kompendijumu preporuka Vijeća Evrope koje se odnose na zatvorsku tematiku i standardima i etici u elektronskom nadzoru. To je omogućilo obuku zavodskih službenika o osnovnom i dodatnim sposobnostima, programu tretmana ranjivih zatvorenika i dr.⁵

U projektu „Unapređenje procedura zapošljavanja i obuke osoblja državnog zatvora Bosne i Hercegovine“ preduzeto je preko 135 aktivnosti, a obuhvaćeno 312 učesnika iz svih 14 zavoda u BiH, kao i ministarstava pravde. Projekt je ishodio obuku svih zavodskih službenika u BiH, kao i promociju voditelja obuke (14 voditelja) koji su dobili certifikate, kao stručnjaci za obuku na nivou Vijeća Evrope i kao takvi ovlašteni u budućnosti „proizvoditi“ nove voditelje obuka. Zahvaljujući ovom projektu obuka je podignuta na znatno veći stručni nivo koji će omogućiti da Bosna i Hercegovina uspostavi trajniju strukturu ljudskih resursa za obuku zatvorskog osoblja u BiH. To je posebno istaknuto i u Izvještaju Bosne i Hercegovine od 17. aprila 2015. godine, upućenog Vijeću za ljudska prava UN-a (shodno Rezoluciji HRC 24/12 od 8. oktobra 2013. godine), u kojem je posebno naglašeno unapređenje sistema obuke zavodskog osoblja koje bi moglo poslužiti kao primjer i dragocijeno iskustvo za druge zemlje koje tek planiraju preduzeti značajnije korake u pravcu stručnog obrazovanja zavodskih službenika. To je potvrđeno i u drugoj Informaciji o 8. oktobra 2015. godine, koja je upućena Vijeću za ljudska prava UN-a (shodno Rezoluciji Vijeća za ljudska prava UN-a br. 15/11 i 24/15), u vezi Smjernica za provedbu svjetskog programa za obrazovanje o ljudskim pravima.

U 2018. godini donesen je Priručnik za procjenu i rehabilitaciju nasilnih i ekstremnih zatvorenika u Bosni i Hercegovini, što je za rezultat imalo prihvatanje novih znanja, vještina i refleksija u pogledu plana i programa rehabilitacije sa posebnim osvrtom na mjere sigurnosti i primjenu ljudskih prava prema navedenoj kategoriji zatvorenika.

Takođe, u 2018. godini je izvršeno predstavljanje Protokola za postupanje sa počiniocima krivičnih djela sa duševnim smetnjama u forenzičkim ustanovama (koji je doveo do veće afirmacije zdravstvene zaštite u zavodima, sagledavanje većeg značaja zdravstvene zaštite u forenzičkim ustanovama) i Priručnika za obuku voditelja obuke u agen-

⁵ Obuku o dodatnim sposobnostima prošlo je 167 zavodskih službenika, a o tretmanu ranjivih zatvorenika 94 službenika. Uspješno je dakle obučeno 261 zavodski službenik sa sticanjem novih vještina.

⁴ Interagency Career Transition Assistance Plan.

cijama za sprovođenje zakona (koji omogućava konstantni razvoj i stručno obrazovanje zavodskih službenika). U vezi navedenog protokola, koji se provodio prema osoblju Zavoda za forenzičku psihijatriju Sokolac, 137 članova osoblja raznih profila ovog zavoda je prošlo obuku u 2018. godini. Navedeni priručnik služi kao početni osnov voditeljima obuke da u svojim ustanovama neposredno vrše stalne unutrašnje obuke i tako doprinesu stručnom obrazovanju zavodskih službenika.

22. januara 2019. godine održana je prva međunarodna konferencija u Sarajevu u vezi projekta „Strukturirano upravljanje kaznom za osuđena lica sa nasilnim i ekstremističkim ponašanjem“. Prvi radni sastanak u vezi ovog projekta, koji će se provoditi u 2019. i 2020. godini u saradnji sa Vijećem Evrope i pod pokroviteljstvom Vlade Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Sjeverne Irske i Vlade SAD – održan je 22. januara 2019. godine. Takođe, učešće na međunarodnim konferencijama nastavljeno je i u septembru 2019. godine, u Podgorici – Crna Gora, zatim u oktobru u Danskoj – Kopenhagen, u novembru u Sjevernoj Irskoj – Belfast itd.

ZAJEDNIČKI PROGRAM EVROPSKE UNIJE I VIJEĆA EVROPE „JAČANJA MEHANIZMA ZAŠTITE LJUDSKIH PRAVA PRITVORENIKA, ODNOSNO ZATVORENIKA U BIH – HORIZONTAL FACILITY ZA ZAPADNI BALKAN I TURSKU“

Ovaj program je usvojen u septembru 2016. godine sa završnom konferencijom u junu 2017. godine i ishodio je tri pisana priručnika od velike koristi organima policije, tužilaštva i suda, kao i pritvorskim jedinicama zatvorskih sistema.

Prvi sastanak Upravnog odbora zajedničkog programa Evropske unije i Vijeća Evrope *Horizontal facility* održan je 11. aprila 2017. godine u Ministarstvu inostranih poslova Bosne i Hercegovine. Upravni odbor za *Horizontal facility* se sastaje jednom godišnje u svakoj od šest zemalja korisnica kako bi nadgledao i vodio implementaciju trogodišnjih akcionih planova za svaki od projekata.

Bosna i Hercegovina nastavlja sa aktivnim učešćem i u budućim programima i projektima Evropske komisije i Vijeća Evrope. Te aktivnosti treba su se ispoljile i u izradi tri priručnika: za postupanje sa licima lišenim slobode u zatvorenom okruženju; za sačinjavanje individualnog plana postupanja i za pružanje zdravstvene zaštite u zatvorenom okruženju. To daje još veći podstrek za dalji razvoj ljudskih prava u zatvorskim ustanovama, uz napomenu da je završni sastanak Protokola za pružanje zdravstvene zaštite u zatvorenom okruženju održan 23. maja 2017. godine u Zenici u organizaciji Vijeća Evrope i Evropske komisije, a završni sastanak za Priručnik za postupanje sa licima lišeni slobode u zatvorenom okruženju i Priručnik za sačinjavanje individualnog plana postupanja - 30. maja i 1. juna 2017. godine u Banjoj Luci.

U međuvremenu, u Ministarstvu inostranih poslova BiH, 10. aprila 2018. godine, održan je Drugi sastanak

Upravnog odbora Zajedničkog programa Evropske unije i Vijeća Evrope „Jačanje mehanizma zaštite ljudskih prava pritvorenika, odnosno zatvorenika u BiH – Horizontal Facility za Zapadni Balkan i Tursku“ na kojem su sumirani završni rezultati i sagledan potpuni značaj u provođenju navedenog projekta koji je za rezultat imao izdavanje jednog protokola i dva priručnika u kojima su istaknute najnovije preporuke Vijeća Evrope, kao i posljednji međunarodni standardi iz navedene oblasti. To je Bosnu i Hercegovinu svrstalo u vodeće zemlje Vijeća Evrope u pogledu procesa i postupka obuke zatvorskog osoblja sa najnovijim evropskim zatvorskim standardima.

Navedeni Zajednički program je poslužio kao pravni osnov za odredbe pravilnika koje se tiču sigurnosti i otkrivanja radikalizacije unutar zavoda. Tako, za visokorizične zatvorenike koji su ispoljavali ili postoji opasnost da ispoljavaju nasilna ili ekstremna uvjerenja i ponašanja tokom izdržavanja kazne, zavodsko osoblje treba da obrati posebnu pažnju na određeni broj indikatora koji signaliziraju moguću ili postojeću radikalizaciju, kao što su: ideologija, odbijanje autoriteta, društveni status – potraga za identitetom, materijalna korist i nasilje među zatvorenicima. Obrasci ponašanja koji mogu ukazati na postojanje ovih indikatora su, između ostalog: nagla promjena ponašanja ili odevanja, pretjerivanje u ponašanju zbog pogrešnog tumačenja religije, korištenje nasilne retorike i govora mržnje u komunikaciji sa službenim osobljem ili drugim zatvorenicima, ponašanje zatvorenika da je tačno samo što on kaže ili razmišlja, kao i određena ponašanja koja ukazuju na ranije učešće takvog zatvorenika u paravojnoj obuci, kontaktiranju sa ekstremistima ili ekstremnim grupama, ranijem iznošenju ekstremnih stavova ili pokušaja vrbovanja drugih lica za ekstremne ili nasilne stavove.

Procjene rizika, kao i stanja i pojave posebno će se cijeniti prilikom sačinjavanja procjene rizika takvog zatvorenika u cilju što potpunijeg sačinjavanja plana i programa tretmana - kako bi se postigao potpuniji i efikasniji proces resocijalizacije za visokorizične zatvorenike koji su ranije ispoljavali nasilna ili ekstremna uvjerenja ili bila sklona radikalnim uvjerenjima. Prema ovim zatvorenicima će se u programu tretmana uzimati u obzir i njihova vjerska uvjerenja i u tom pravcu sačiniti poseban plan u preduzimanju aktivnosti ka deradikalizaciji sa tretmanskim osobljem i vjerskim predstavnikom koji pomaže zavodu u pružanju vjerske pomoći.

DOSTAVLJANJE PODATAKA DRŽAVNOJ AGENCIJI ZA ISTRAGU I ZAŠTITU

U cilju doprinosa daljem uspješnom upravljanju zatvorskim sistemom u Bosni i Hercegovini i saradnji Zavoda sa policijskim agencijama - za krivična djela terorizama iz čl. 201-202d KZBiH i krivičnog djela protivzakonitog formiranja i pridruživanja stranim paravojnim ili parapolijskim formacijama iz člana 162b KZBiH - ministar pravde BiH dao je saglasnost Sektoru za izvršenje krivičnih sankcija

Ministarstva pravde BiH da može izdati obaveznu obavijest svim zavodima u BiH (u pogledu predmetnih krivičnih djela) da su dužna takve podatke dostavljati Državnoj agenciji za istragu i zaštitu – SIPA. Ova obavijest u potpunosti zaokružuje sistem sigurnosti u zatvorima u BiH u pogledu visokorizičnih osoba, kakve su osuđene osobe za krivično djelo terorizma i krivično djelo protivzakonitog formiranja i pridruživanja stranim paravojnim ili parapolicijskim formacijama i ispunjava sve međunarodne standarde u navedenoj oblasti.

U pomenutoj saglasnosti je navedeno da postoji obaveza zavoda o dostavljanju obavijesti o stupanju i otpuštanju sa izdržavanja kazne nadležnom organu za unutrašnje poslove na čijem području se zatvorenik vodi u evidenciji prebivališta, odnosno boravišta i da se, s tim u vezi, može tumačiti da Državna agencija za istrage i zaštitu predstavlja tijelo unutrašnjih poslova. Pri tome se imala u vidu odredba člana 1 stav 1 Zakona o Državnoj agenciji za istrage i zaštitu gdje je posebno navedeno da se ovim zakonom osniva SIPA i utvrđuje njena nadležnost i organizacija kao policijskog tijela Bosne i Hercegovine.

Osim obavještavanja o datumu stupanja i otpuštanja sa izdržavanja kazne zatvora i o datumu stupanja i otpuštanja stranog državljanina ili lica bez državljanstva ili određivanja ili ukidanja pritvora iz člana 153 i 154 Zakona, Zavod će u pogledu krivičnog djela Protivzakonitog formiranja i pridruživanja stranim pravovojnim ili parapolicijskim formacijama iz člana 162b; Glave XVI - krivičnih djela protiv integriteta Bosne i Hercegovine i krivičnih djela iz čl. 201-202d u vezi s čl. 191, 192, 194, 194a, 196, 197, 198, 199 i 200; Glave XVII – krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, odmah obavijestiti Državnu agenciju za istrage i zaštitu BiH. Na zahtjev Državne agencije za istrage i zaštitu BiH, Zavod može dati i druge podatke ili informacije, u skladu sa zakonom ili drugim posebnim propisom.

IZMJENE I DOPUNE KRIVIČNOG ZAKONA BIH OD 2018. GODINE

U međuvremenu, došlo je do izmjena i dopuna KZBiH koje su objavljene u „Službenom glasniku BiH“ broj 35/18 od 29. maja 2018. godine i stupile na snagu 6. juna 2018. godine.

U članu 1 ovog zakona u članu 42a („Zamjena kazne zatvora“) iza stava 3 dodat je novi stav 4, koji je isključio mogućnost zamjene kazne zatvora do jedne godine novčanom kaznom za krivična djela iz Glave 16 (Krivična djela protiv integriteta BiH), člana 201 (Terorizam), člana 202 (Finansiranje terorističkih aktivnosti), člana 202a (Javno podsticanje na terorističke aktivnosti), člana 202b (Vrbovanje radi terorističkih aktivnosti), člana 202c (Obuka za izvođenje terorističkih aktivnosti) i člana 202d (Organizovanje terorističke grupe) KZBiH.

U članu 2 ovog zakona u članu 44 (Uslovni otpust) iza stava 4 dodat je novi stav 5 koji je isključio mogućnost do-

bijanja uslovnog otpusta za krivična djela iz Glave XVI (Krivična djela protiv integriteta BiH), člana 201 (Terorizam), člana 202 (Finansiranje terorističkih aktivnosti), člana 202a (Javno podsticanje na terorističke aktivnosti), člana 202b (Vrbovanje radi terorističkih aktivnosti), člana 202c (Obuka za izvođenje terorističkih aktivnosti) i člana 202d (Organizovanje terorističke grupe) KZBiH.

U članu 3 ovog zakona u članu 162b koji reguliše krivično djelo protivzakonitog formiranja i pridruživanja stranim paravojnim ili parapolicijskim formacijama u stavu 1 riječi „pet godina“ zamijenjene su riječima „osam godina“. Došlo je, dakle, do pooštavanja predviđene kazne zatvora, tako da je umjesto dosadašnje kazne zatvora od pet godina za počinjene krivičnopravne radnje iz stava 1 ovog člana sada - propisana kazna zatvora u trajanju od osam godina.

IZMJENE I DOPUNE ZAKONA O KRIVIČNOM POSTUPKU BOSNE I HERCEGOVINE

Došlo je i do izmjena i dopuna Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine⁶, koje su objavljene u „Službenom glasniku BiH“ broj 65 od 21. septembra 2018. godine, a stupile na pravnu snagu 29. septembra 2018. godine. Ove novele su nastale na osnovu prethodne odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine broj U-5/16 od 1. juna 2017. godine u kojoj je naloženo Parlamentarnoj skupštini BiH da u smislu člana 72 stav 5 Pravila Ustavnog suda Bosne i Hercegovine⁷ u roku od šest mjeseci od dana dostavljanja odluke obavijeste Ustavni sud o preduzetim mjerama s ciljem izvršenja predmetne sudske odluke.

Izmijenjen je član 84 - pravo svjedoka da ne odgovara na pojedina pitanja, koji reguliše davanje imuniteta svjedoku za određena krivična djela.

Izmijenjen je i član 117 u tački d) koji reguliše krivična djela za koja se mogu odrediti posebne istražne radnje, zatim član 118 stav 3 koji se tiče dužine trajanja posebnih istražnih radnji. Član 224 je dopunjen i reguliše obustavu istrage od strane tužioca. Član 225 reguliše okončanje istrage, odnosno donošenje odluke od strane tužioca kada nađe da je stanje stvari dovoljno razjašnjeno da se može podići optužnica i rokove u kojima se istraga treba završiti. Izmijenjen je i član 226 koji reguliše podizanje optužnice, kao i razloge za ne podizanje optužnice u kojem tužilac mora obavijestiti glavnog tužioca.

PODACI O BROJU EVIDENTIRANIH LICA

Zaključno sa 10. martom 2020. godine, u Bosni i Hercegovini je 10 lica izdržavalo kaznu zatvora za krivično djelo terorizma, a dva lica za krivično djelo protivzakonitog formiranja i pridruživanja stranim paravojnim ili parapolicijskim formacijama.

⁶ „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13 i 65/18.

⁷ Prečišćeni tekst („Službeni glasnik BiH“ broj 94/14).

Za krivično djelo terorizma je već 22 lica izdržalo kaznu zatvora, a šest lica za djelo iz člana 162b KZBiH. To znači da je do sada ukupno 28 lica izdržalo kaznu zatvora za predmetna krivična djela.

Ukupan broj lica koja izdržavaju kaznu ili koja su osuđena i već izdržala kaznu za navedena djela iznosi 40. Kada uzmemo u obzir sedam lica prema kojima je Tužilaštvo BiH donijelo naredbu o obustavljanju istrage da je počinjeno krivično djelo terorizma - navedeni broj lica iznosi 47.

Prema sedam lica je od 20. decembra 2019 godine određena mjera pritvora, i to za pet lica za krivično djelo iz oblasti terorizma i dva lica za krivično djelo protivzakonito formiranje i pridruživanje stranim paravojnim ili parapolijskim formacijama.

Može se zaključiti da je 45 lica evidentirano zbog krivičnog djela terorizma, a 11 lica zbog krivičnog djela protivzakonitog formiranja i pridruživanja stranim paravojnim ili parapolijskim formacijama. To daje zbir od 56 lica.

U 40 predmeta su donijete pravnosnažne osuđujuće presude, uz napomenu da je samo u dva predmeta došlo do promjene pravne kvalifikacije krivičnog djela, tako da je u jednom predmetu lice osuđeno za krivično djelo neovlaštenog prometa oružjem iz člana 193 KZ BiH, a da je prethodno bio optužen za krivično djelo terorizma. U drugom predmetu lice je bilo optuženo za krivično djelo terorizma, pa je Sud BiH nakon provedenih dokaza osudio navedeno lice za krivično djelo teško djelo protiv opšte sigurnosti ljudi i imovine sa smrtnom posljedicom iz člana 328 stav 2 i člana 323 stav 1 KZ Federacije BiH.

Krivični postupak je u toku prema četiri lica, tako da su sa 10. decembrom 2019. godine pravnosnažno osuđena još dva lica optužena za terorizam, i to jedno lice na kaznu zatvora u trajanju od šest godina a drugo lice na kaznu zatvora u trajanju od tri godine

U međuvremenu je prema jednom licu za krivično djelo terorizma izrečena nepravosnažna osuđujuća presuda od četiri godine zatvora, a glavni pretres u toku prema jednom licu za krivično djelo iz člana 162b KZBiH, odnosno 10. marta 2020 izrečena nepravosnažna oslobađajuća presuda.

U decembru 2019 godine prema pet lica je određena mjera pritvora prema rješenju Suda BiH, i to za tri lica za krivično djelo terorizma, a dva lica za krivično djelo protivzakonito formiranje i pridruživanje stranim paravojnim ili parapolijskim formacijama.

KAZNENA POLITIKA ZA KRIVIČNA DJELA IZ OBLASTI TERORIZMA I PRIDRUŽIVANJA STRANIM PARAVOJNIM ILI PARAPOLIJSKIM FORMACIJAMA

Za krivična djela iz oblasti terorizma, zaključno sa 3. februarom 2020.godine, ukupno je izrečeno 165 godina i 11 mjeseci zatvora, uz napomenu da izrečene kazne zatvora do jedne godine iz oblasti terorizma se ne mogu zamjenjivati novčanom kaznom.

Za krivično djelo protivzakonitog formiranja i pridruživanja stranim paravojnim ili parapolijskim formacijama,

zaključno sa 3. decembrom 2019. godine, ukupno je izrečeno 13 godina i šest mjeseci kazne zatvora.

Kada se posmatra kaznena politika za krivična djela iz oblasti terorizma, prosjek izrečene kazne zatvora je šest godina, šest mjeseci i jedan dan. Za krivično djelo protivzakonito formiranje i pridruživanje stranim paravojnim ili parapolijskim formacijama prosjek kazne je 18 mjeseci i osam dana.

Kada se uzmu ukupni podaci za obje oblasti, Sud BiH je ukupno izrekao kazne od 179 godina i pet mjeseci, što čini prosjek od pet godina šest mjeseci i pet dana.

Prema jednom licu izrečena je kazna dugotrajnog zatvora u trajanju od 35 godina, kazna zatvora od 15 godina, kazna zatvora u trajanju od 14 godina, kazna zatvora od devet godina, kazna zatvora od osam godina i četiri mjeseca, kazna zatvora od sedam godina, kazna zatvora od šest godina i četiri mjeseca i kazna zatvora od pet godina i šest mjeseci. Prema dva lica izrečena je kazna zatvora u trajanju od šest godina. Dakle, prema devet lica izrečena je kazna zatvora preko pet godina, a prema 29 osoba, uključujući i 22 lica koji su već izdržala kaznu zatvora - kazna zatvora do pet godina.

Pet osoba je u 2019. godini izdržalo kaznu zatvora za krivično djelo terorizma, s tim da je jedno lice koje se nalazilo na izdržavanju kazne zatvora u trajanju od šest godina - umrlo u KPZ i da je prije dana nastupanja smrti već bio izdržalo pet godina, pet mjeseci i 10 dana. Isto tako, u decembru 2019. godine izrečena je nepravosnažna osuđujuća kazna zatvora za krivično djelo terorizma u trajanju od četiri godine, a za krivično djelo iz člana 162b - oslobađajuća prvostepena presuda, 10. marta 2020. godine.

U toku 2020. godine četiri lica će izdržati kaznu zatvora, i to tri lica iz oblasti terorizma, kao i jedno lice zbog krivičnog djela 162b. To znači da će u toku 2020. godine od 12 osoba koje izdržavaju kaznu zatvora, ostati osam osoba na izdržavanju kazne. Taj broj se može mijenjati imajući u vidu devet krivičnih postupaka koji su u toku (izrečena je jedna osuđujuća i jedna oslobađajuća presuda; sedam predmeta je u stadiju istrage).

ZAKLJUČAK

Uskraćivanje korištenja pogodnosti za određeni period, ograničenja za odobravanje pogodnosti lica kojima je oduzeto državljanstvo Bosne i Hercegovine ili koja su proglašena opasnim po nacionalnu sigurnost, tretman sigurnosti prema zatvorenicima pod pojačanom sigurnošću i mjere nadzora, zabrane ili ograničenja i javljanje nadležnom organu u pogledu pomoći prema uslovno otpuštenom licu, ukazuju da BiH ima zatvorski sistem u skladu sa savremenim propisima i preuzetim standardima (međunarodnim i evropskima) u oblasti zatvorskog sistema. Osim toga, zatvorski sistem u BiH je u skladu sa preporukama Vijeća Evrope, određenim konvencijama i međunarodnim sporazumima koji tretiraju oblast lišenja slobode lica i njihovih ljudskih prava, odlukama Evropskog suda za ljudska prava, domaćom sudskom

praksom i stručnim stavova iz oblasti krivičnog prava i penologije, te stavovima vladinih i nevladinih organizacija koje se bave pitanjima izvršenja krivičnih sankcija ili zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda u pogledu lica koja se nalaze u pritvoru ili na izdržavanju kazne zatvora.

LITERATURA

- Beech, A., & Fisher, D. (2004). Treatment in prison and probation settings. In: H. Kemshall (Ed.), Research highlights in social work: Managing sex offender risk. London: Jessica Kingsley Publishers, pp. 137-164.
- Centar za slobodne izbore i demokratiju (CESID), Istraživanje o pokretačima radikalizma i nasilnog ekstremizma među mladima u Srbiji, 2016.
- Dorić M. (2012). Teorijsko određenje ekstremizma, monografska studija, Univerzitet Singidunum, Novi Sad.
- Gus M. (2006). Understanding Terrorism, Challenges, Perspectives, and Issues, second edition, California State University.
- Žunić-Pavlović, V., Kovačević, R. (2011). Penološka rehabilitacija – zakonski, teorijski i praktični aspekti. Tuzla: OFF-SET.
- Jugović, A. (2009). Teorija društvene devijantnosti – Paradigme i implikacije. Beograd: Službeni glasnik.
- Jugović, A. (2013). Teorija društvene devijantnosti. Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
- Jugović, A. (2014). Zapisi iz anomalije, gleda iz nauke o društvenim devijacijama. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Mijalković S. (2009). Nacionalna bezbednost, KPA, Beograd.
- Mrvić B. M. (2016). Ugrožavanje bezbednosti Republike Srbije terorizmom u savremenim uslovima, doktorska disertacija, Fakultet bezbednosti, Beograd.
- Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju (OSCE), Prevencija i borba protiv nasilnog ekstremizma – svi imaji ulogu!, 2016. Dostupno na: https://www.asu.unsa.ba/images/vijestil/OSCE_brosura.pdf.
- Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju (OSCE), Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: A Community-Policing Approach (2014). Available at: <http://www.osce.org/atu/111438?download=true>.
- Schmid P. A. (2013). Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review, The International Centre for Counter-Terrorism (ICCT) – The Hague.
- Simeunović, D. (2009). Terorizam – drugo izdanje, Pravni fakultet, Beograd.
- Šikman M. (2009). Terorizam, Fakultet za bezbjednost i zaštitu, Banjaluka.
- Tupman, W. A. (1998). Supranational Investigation after Amsterdam, The Corpus Juris and Agenda 2000'. Information & Communications Technology Law, 7(2).
- United nations development program (UNDP), Preventing violent extremism through promoting inclusive development, tolerance and respect for diversity a development response to addressing radicalization and violent extremism., 2016.
- Wall, D. (2007). Cybercrime: The transformation of crime in the information age. Cambridge: Polity.

Operational Procedures in Prisons of Bosnia and Herzegovina for Violent and Extremist Prisoners, Rehabilitation of Convicted Persons

Marina M. Simović

Secretary of the Ombudsman for Children of the Republika Srpska and Associate Professor at the Faculty of Law of University „Apeiron“ in Banja Luka

Mustafa Bisic

Deputy Minister of Justice of BiH

Vladimir Simović

Prosecutor of the Prosecutor's Office of Bosnia and Herzegovina and associate Professor of the Faculty of Security and Protection of the Independent University of Banja Luka and the law Faculty of the University of "Vitez" in Vitez

Abstract: The paper presents legal and other regulations and practices concerning high-risk persons in Bosnia and Herzegovina. This includes persons convicted of terrorist acts under Art. 201-202d and Illegal formation and association with foreign paramilitary or para-police formations - Article 162b of the Criminal Code of BiH.

The author's attention is focused on security treatment, risk assessment, reclassification of prisoners, the possibility of transfer to another institution, benefits, supervision measures of prohibitions or restrictions, existing restrictions for granting benefits, enhanced supervision, mutual assistance and cooperation between prisons and police agencies in BiH for the purpose of system security regarding execution of criminal sanctions and public order, accommodation, effective right to assistance of interpreters, benefits and health information of prisoners - foreign citizens, notification of the date of entry and release of a foreign citizen or stateless person, and notifications of security agencies or services sent to the institute for execution of criminal sanctions.

Keywords: prison, prisoners, terrorism, security, Bosnia and Herzegovina.